

УДК 339.56

DOI <https://doi.org/10.32782/СМІ/2024-12-8>**Павленко О.М.**кандидат економічних наук,
докторант кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕКОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ЩОДО ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Експорт аграрної продукції є одним із основних напрямків розвитку української економіки та зовнішньоекономічних відносин з іншими державами. Під час повномасштабної війни експорт даного типу продукції є пріоритетом розвитку економіки держави, оскільки відіграє стратегічно важливе значення для стабілізації її стану. Для забезпечення ефективного експорту висувається низка вимог, яких мають дотримуватись виробники продукції. Проте, серед тих вимог, які були опубліковані під час воєнного стану, не вказуються екологічні вимоги. Тому мета роботи – з'ясувати основні екологічні вимоги щодо експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану та визначити, як саме вони можуть впливати на експорт української аграрної продукції. Спершу розглянуто основні тенденції стосовно експорту української аграрної продукції. Проведено аналіз чинних вимог до експорту аграрної продукції, спираючись на положення вітчизняного законодавства. Розглянуто заходи, які були запроваджені для покращення стану експорту аграрної продукції з України. Підкреслено важливість дотримання екологічних вимог при експорті продукції сільського господарства на міжнародні ринки. Окреслено перелік екологічних вимог до експорту української сільськогосподарської продукції, які слід представити у вигляді рекомендацій вітчизняним підприємцям. Впровадження цих вимог допоможе підвищити конкурентоспроможність української аграрної продукції на зовнішніх ринках та сприятиме збільшенню попиту на неї. Отримані результати мають важливе наукове значення, оскільки вперше обґрунтовано важливість впровадження екологічних вимог щодо експорту української аграрної продукції. Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці переліку екологічних вимог, які мають враховувати українські підприємці для забезпечення експорту української продукції сільського господарства.

Ключові слова: аграрна продукція, екологічні вимоги, сільське господарство, воєнний стан, експорт.

Pavlenko Oleksiy

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ENVIRONMENTAL REQUIREMENTS FOR THE EXPORT OF AGRICULTURAL PRODUCTS UNDER MARTIAL LAW

The export of agricultural products is one of the main areas of development of the Ukrainian economy and foreign economic relations with other countries. During a full-scale war, the export of this type of product is a priority for the development of the country's economy, as it is strategically important for stabilizing the country. To ensure effective exports, there are a number of requirements that must be met by producers. However, the requirements published during martial law do not include environmental requirements. Therefore, the purpose of this paper is to identify the main environmental requirements for agricultural exports under martial law and to determine how they may affect the export of Ukrainian agricultural products. First, the main trends in the export of Ukrainian agricultural products are considered. The author analyses the current requirements for the export of agricultural products based on the provisions of domestic legislation. The measures that have been introduced to improve the state of exports of agricultural products from Ukraine are considered. The importance of compliance with environmental requirements when exporting agricultural products to international markets is emphasized. The author outlines a list of environmental requirements for the export of Ukrainian agricultural products, which should be presented in the form of recommendations to domestic entrepreneurs. The implementation of these requirements will help to increase the competitiveness of Ukrainian agricultural products in foreign markets and will contribute to an increase in demand for them. The results obtained are of great scientific importance, since for the first time the importance of introducing environmental requirements for the export of Ukrainian agricultural products is substantiated. The practical significance of the results obtained is the creation of a detailed and systematic list of environmental requirements that Ukrainian entrepreneurs must take into account in order to enter international markets. This list takes into account the specifics of the environmental legislation of importing countries, modern sustainability standards, product quality requirements, and environmental responsibility throughout the entire production cycle – from growing raw materials to transporting them. This approach will help to increase the competitiveness of Ukrainian agricultural products, expand the geography of exports, reduce the risk of environmental claims from international partners, and strengthen Ukraine's image as a supplier of environmentally friendly and safe products.

Keywords: agricultural products, environmental requirements, agriculture, martial law, export.

Постановка проблеми. Важливим аспектом сучасного розвитку вітчизняної економіки є належний стан експорту аграрної продукції України за кордон, що має забезпечити достатній рівень прибутку та економічне зростання. Аграрна продукція є одним із основних типів продукції, які експортує Україна на зовнішні ринки, тому

забезпечення вдалого експорту продукції сільського господарства наразі є стратегічно важливим. В умовах повномасштабної війни він є ускладненим через низку обмежень зовнішнього характеру – руйнування портів та блокування морських торговельних шляхів, блокування західних кордонів державами-партнерами,

руйнування аграрної інфраструктури тощо. У зв'язку з цим сьогодні держава провадить особливу політику у сфері експорту сільськогосподарської продукції, яка спрямована на забезпечення продовольчої безпеки України, а також передбачає спрощення порядку експорту продукції до країн Європейського Союзу та світу. Крім того, впроваджуються політичні рішення, які спрямовані на стабілізацію ситуацію стосовно експорту української аграрної продукції. Наразі впроваджено низку змін та нових правил для експорту аграрної продукції в умовах воєнного стану, які були затверджені Кабміном. Водночас, більшість з них не стосуються екологічного аспекту експорту аграрної продукції. Варто відмітити, що більшість країн-споживачів українських товарів сільського господарства мають низку екологічних вимог щодо продукції, яка потрапляє на їхні ринки. Проте, у чинних правилах експорту аграрних товарів ці вимоги не встановлені. Тому необхідно приділити особливу увагу саме цьому питанню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання регулювання експорту аграрної продукції в умовах воєнного стану та в цілому становища експорту сільськогосподарської продукції з України звертались низка науковців. Так, у статті Ю.В. Перегуди розглядається сучасний стан експорту та імпорту аграрної продукції України в умовах глобального регулювання та міжнародної торгівлі [1]. У дослідженні О.Ю. Пустовіт проведено аналіз державної політики у сфері експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану [2]. В.В. Ніколайчук та В.В. Чорній дослідили вплив змін регуляторного середовища та законодавства на агропромислову діяльність в умовах війни та інтеграції з ЄС [3]. І. Федулова також провела аналіз зовнішньої торгівлі України продукцією АПК [4]. Проте, ці дослідження не містять інформації стосовно екологічних вимог щодо експорту сільськогосподарської продукції за сучасних умов. Тому виникає потреба у проведенні власного дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті: з'ясувати основні екологічні вимоги щодо експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану та визначити, як саме вони можуть впливати на експорт української аграрної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючись до сучасного стану експорту аграрної продукції з України, можна відмітити наступні тенденції [4]:

- у 2021 році рівень експорту аграрної продукції досяг рекордних значень за останні роки, проте вже у 2022 році внаслідок повномасштабної війни суттєво скоротився, хоча у 2023–2024 рр. поступово відновлюється;

- знизилась частка експорту у ВВП України у 2022 році, однак частка експорту продукції у ВВП збільшилась;

- має місце високий рівень концентрації експорту до ЄС;

- найбільша частка – експорт продукції рослинництва, насамперед – зернових культур;

- обсяги експорту у 2022 році були меншими, ніж у 2021 році, внаслідок руйнування аграрної інфраструктури, окупації частини території України, активних бойових дій на території держави, а також внаслідок блокування морських та наземних торговельних шляхів.

Для того, щоб покращити стан експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану, держава запровадила низку заходів. Насамперед – прийняття нових нормативно-правових актів [2]:

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року, у якому було введено нові правові механізми, згідно з якими основний акцент робився на забезпеченні негайного використання сільськогосподарських земель для виробництва продукції [5];

- План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, який визначив обов'язки міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, обласних військових адміністрацій та акціонерного товариства «Укрзалізниця» щодо забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану;

- Постанова про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану, згідно з якою було складено перелік верифікованих суб'єктів АПК, які могли здійснювати експорт відповідних товарів;

- Нормативно-правові акти, які регулюють транспортний безвіз з ЄС, Туреччиною, Молдовою, Норвегією, Північною Македонією та Грузією.

Державну політику слід проводити таким чином, щоб вона набувала рис підтримки, а не регулювання. Вона має бути спрямована на якісні показники під час виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами, що ефективніше впливатиме на їх стабільність та розвиток [7]. Щодо вищезазначених нормативно-правових актів, то вони дозволили частково покращити стан експорту з України, особливо враховуючи впровадження транспортного безвізу.

Важливо є постанова Уряду «Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану» [6]. Також важливо детальніше розглянути постанову Кабміну «Про внесення змін до Порядку реалізації експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану». Ця постанова передбачає розширення критеріїв включення до переліку верифікованих експортерів сільськогосподарської продукції. Тут зазначається, які саме підприємці мають можливість потрапити до переліку верифікованих експортерів. Проте, немає інформації стосовно того, чи висуваються для них певні екологічні вимоги [8].

Також на початку березня 2022 року було ухвалено нові правила експорту низки сільськогосподарських товарів, які були затверджені для того, щоб забезпечити продовольчу безпеку держави. Проте, тут також немає жодних екологічних вимог щодо експорту аграрної продукції [9]. Окрім цього, запроваджено заходи для підтримки аграрного сектору в умовах війни, проте й вони не передбачають певні екологічні вимоги до аграрної продукції. Водночас, враховуючи євроінтеграцію України, а також те, що саме ЄС є основним ринком, куди Україна експортує свою продукцію, для відповідності чинним нормам ЄС Україна повинна також враховувати і екологічні вимоги щодо експорту своєї продукції до ЄС, оскільки саме за таких умов існує можливість у повній мірі забезпечити експорт аграрної продукції до країн Євросоюзу [3].

Не дивлячись на те, що екологічні вимоги щодо експорту аграрної продукції не закріплені на законодавчому рівні, українські аграрії обов'язково мають їх враховувати, якщо хочуть експортувати свою продукцію до ЄС. Насамперед, існують екологічні стандарти та вимоги до імпоротної продукції у країнах ЄС, крім того, такі вимоги є важливими і для інших країн, до яких Україна експортує свою продукцію. Також згідно з положеннями міжнародної торгівлі у рамках СОТ деякі країни можуть заборонити обіг продукції, яка не задовольняє екологічні стандарти та вимоги [10].

Також відмітимо основні екологічні вимоги, які висуваються до експортної аграрної продукції [11]:

- відповідність екологічним стандартам, затвердженим на міжнародному рівні, а також екологічним стандартам окремих країн, наприклад, тим, які закріплені у законодавстві ЄС;

- наявність екологічного маркування, що свідчить про те, що продукція відповідає екологічним стандартам та нормам. Основним міжнародним стандартом екологічного маркування продукції є ISO 14024, який впроваджується в Україні;

- наявність екологічного маркування «Екологічно чисто та безпечно», який визнається 35 країнами світу, у тому числі і ЄС.

Для того, щоб відповідати цим екологічним стандартам, виробники аграрної продукції у своїй діяльності обов'язково повинні враховувати екологічні вимоги. Важливо розуміти, що сьогодні низка країн світу впроваджує стале землеробство та тваринництво, у контексті чого створюються відповідні вимоги і до імпортованої продукції. Так, у ЄС впроваджується Європейський зелений курс, у рамках якого передбачено розвиток сталого землеробства, у тому числі і органічного сільського господарства. У країнах ЄС стрімко зростають обсяги виробництва органічних продуктів харчування, тому впроваджуються додаткові екологічні вимоги, яким повинна відповідати імпортована продукція.

Враховуючи це, нижче представимо основні екологічні вимоги, які мають бути висунуті до експорту української аграрної продукції в умовах воєнного стану:

- дотримання вимог до екологічного маркування продукції;

- дотримання міжнародних екологічних стандартів;

- дотримання екологічних вимог до імпоротної продукції окремих країн, у т. ч. і ЄС;

- втілення принципів органічного сільського господарства, що має підвищити конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках;

- заборона чи обмеження на використання небезпечних речовин згідно з регламентами ЄС;

- раціональне використання води для зрошення, контроль якості стічних вод;

- використання екологічної упаковки під час експорту;

- забезпечення стабільності екологічного контролю і дотримання вимог у зонах конфлікту;

- дотримання стандартів ЄС щодо викидів парникових газів та екологічного сліду продукції.

Ці вимоги мають бути затвержені у якості рекомендацій для українських аграріїв. Завдяки їх дотриманню вдасться забезпечити конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції та підвищити попит на неї на міжнародних ринках. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли становище експорту аграрної продукції є нестабільним.

Висновки. Таким чином, згідно з проведеним аналізом на сьогодні впроваджується низка новачій стосовно експорту української аграрної продукції. Вони пов'язані з різними напрямками державної політики в аграрній сфері в умовах воєнного стану, проте не передбачено надання рекомендацій для українських аграріїв стосовно дотримання екологічних вимог експорту сільськогосподарської продукції. За результатами дослідження з'ясували, що дотримання екологічних вимог та стандартів є обов'язковим для експорту української продукції на міжнародні ринки, особливо на ринок ЄС, де висуваються жорсткі екологічні вимоги до імпоротної продукції. Наведений перелік екологічних вимог для експорту української сільськогосподарської продукції може бути представлений у якості рекомендацій, які будуть регламентовані відповідними правовими положеннями, вітчизняним підприємцям. Завдяки цьому існує можливість підвищити конкурентоспроможність продукції українських аграріїв на міжнародних ринках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Перегуда Ю. Експорт та імпорт аграрної продукції в умовах глобального регулювання та міжнародної торгівлі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-92>
2. Пустовіт О. Ю. Державна політика у сфері експорту сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 44–47.
3. Ніколайчук В. В., Чорній В. В. Вплив змін регуляторного середовища та законодавства на агропромислову діяльність в умовах війни та інтеграції з ЄС. 2024. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303761>
4. Федулова І. Зовнішня торгівля України продукцією АПК. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 4. С. 86–107.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
6. Урядовий портал. Уряд розширив критерії для включення до переліку верифікованих експортерів. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-rozshyruv-kryterii-dlia-vkliuchennia-do-pereliku-veryfikovanykh-eksporteriv>
7. Вакуленко В. Особливості впливу державної політики на розвиток аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. №21 (1). С. 35–37.
8. Урядовий портал. Постанова КМУ «Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану». 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizatsiiu-eksperymentalnoho-projektu-z-veryfikatsii-subiektiv-ahropromyslovoho-kompleksu-v-t311023>

9. Урядовий портал. Уряд розширив критерії для включення до переліку верифікованих експортерів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-rozshyryv-kryterii-dlia-vkliuchennia-do-pereliku-veryfikovanykh-eksporteriv>

10. Уряд в умовах воєнного стану встановив нові правила експорту низки сільськогосподарських товарів. Урядовий портал. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-v-umovah-voynnogo-stanu-vstanoviv-novi-pravila-eksportu-nizki-silskogospodarskih-tovariv>

11. Сохацька О. М., Мигаль О. Ф., Струнгар А. В. Екологічні аспекти міжнародної торгівлі: порівняльний аналіз між країнами. *Академічні візії*. 2024. № 30. С. 1–9.

REFERENCES

1. Pehuda Yu. (2023). Eksport ta import aharnoї produktsii v umovakh hlobalnoho rehuliuвання ta mizhnarodnoi torhivli [Exports and imports of agricultural products in the context of global regulation and international trade]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, no 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-92>

2. Pustovit O. Yu. (2024). Derzhavna polityka u sferi eksportu silskohospodarskoї produktsii v umovakh voiennoho stanu [State policy in the field of agricultural exports under martial law]. *Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii – Current issues of national jurisprudence*, no. 3. pp. 44–47.

3. Nikolaichuk V. V. & Chornii V. V. (2024). Vplyv zmin rehuliatornoho seredovyscha ta zakonodavstva na ahropromyslovu diialnist v umovakh viiny ta intehratsii Z YeS [Impact of changes in the regulatory environment and legislation on agricultural activities in the context of war and EU integration]. Available at: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303761> (accessed November 20, 2024).

4. Fedulova I. (2024). Zovnishnia torhivlia Ukrainy produktsiieiu APK [Ukraines foreign trade in agricultural products]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*. vol. no 4. pp. 86–107.

5. Verkhovna Rada Ukrainy (2022). Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stvorennia umov dlia zabezpechennia prodovolchoї bezpeky v umovakh voiennoho stanu” [The Law of Ukraine ‘On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Creating Conditions for Ensuring Food Security under Martial Law]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (accessed November 20, 2024).

6. Uriadovyi portal (2023). Uriad rozshyryv kryterii dlia vkluchennia do pereliku veryfikovanykh eksporteriv [The Government has expanded the criteria for inclusion in the list of verified exporters]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-rozshyryv-kryterii-dlia-vkliuchennia-do-pereliku-veryfikovanykh-eksporteriv> (accessed November 20, 2024).

7. Vakulenko V. (2018) Osoblivosti vplivu derzhavnoi polityky na rozvitok agrarnogo sektoru ekonomiki [Features of the influence of state policy on the development of the agricultural sector of the economy]. *Naukoviy visnyk Uzhhorodskogo natsionalnogo Universitetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosini – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International economic relations and world economy*, no. 21 (1), pp. 35–37.

8. Uriadovyi portal (2023). Postanova KMU “Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu z veryfikatsii subiektiv ahropromyslovoho kompleksu v umovakh voiennoho stanu” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine ‘On Implementation of the Pilot Project on Verification of Agricultural Entities under Martial Law]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizatsiiu-eksperymentalnoho-proektu-z-veryfikatsii-subiektiv-ahropromyslovoho-kompleksu-v-t311023> (accessed November 20, 2024).

9. Uriadovyi portal (2023). Uriad rozshyryv kryterii dlia vkluchennia do pereliku veryfikovanykh eksporteriv [The Government has expanded the criteria for inclusion in the list of verified exporters]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-rozshyryv-kryterii-dlia-vkliuchennia-do-pereliku-veryfikovanykh-eksporteriv> (accessed November 20, 2024).

10. Uriadovyi portal (2022). Uriad v umovakh voiennoho stanu vstanoviv novi pravyla eksportu nyzky silskohospodarskykh tovariv [Under martial law, the government has established new rules for the export of a number of agricultural products]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-v-umovah-voynnogo-stanu-vstanoviv-novi-pravyla-eksportu-nizki-silskogospodarskih-tovariv> (accessed November 20, 2024).

11. Sokhatska O. M., Myhal O. F. & Strunhar A. V. (2024). Ekolohichni aspekty mizhnarodnoi torhivli: porivnialnyi analiz mizh krainamy [Environmental aspects of international trade: a comparative analysis between countries]. *Akademichni vizii – Academic visions*, no 30, pp. 1–9.